



Marita Mathijsen, *Historiezucht. De obsessie met het verleden in de negentiende eeuw* (Nijmegen: Vantilt, 2013, 511 pp., ISBN 9789460041440).

Al wie zich met het verleden bezighoudt, moet zich verhouden tot de negentiende eeuw. Uit die tijd immers dateert onze historische infrastructuur, in de vorm van musea, historische verenigingen, leerstoelen en tijdschriften. In die tijd werden, in seminaria en privatissima, de historische methoden gecodificeerd waarin studenten geschiedenis nog altijd worden onderwezen. Uit die negentiende eeuw dateren ook de grote, soms bijna onuitroeibare verhalen over ‘onze’ heroïsche opstand tegen Spanje, de protestantse wortels van het kapitalisme of de val van het Romeinse Rijk. Een leraar geschiedenis met een schoolplaat aan de wand van het lokaal, een museumdirecteur met een collectie historieschilderkunst en een academicus die de nationalistische verkaveling van de Europese geschiedschrijving probeert te doorbreken – zij allen voelen zich op hun manier schatplichtig aan of opgescheept met negentiende-eeuwse erfenissen.

Om deze reden blijft de negentiende-eeuwse historische cultuur niet alleen een fascinerend onderwerp, maar ook een thema dat historici dwingt zich een houding te bepalen. Past hun dankbaarheid voor de instituties en de publieke interesse in geschiedenis die deze negentiende eeuw hun gebracht heeft? Moeten ze de historische methoden van negentiende-eeuwse historici toepassen op historische interpretaties die de negentiende eeuw heeft voortgebracht, om daarmee de fouten van hun negentiende-eeuwse voorgangers te corrigeren, maar tevens in hun voetspoor verder te werken? Of kunnen ze zich die negentiende-eeuwse historische cultuur, vrij naar Goethe, maar beter ‘vom Halse schaffen’ vanwege het nationalisme, het historisme en het positivisme waarmee ze was doordeesemd? Sinds de vroege twintigste eeuw is deze laatste strategie omarmd door zulke uiteenlopende ‘antihistoristische’ denkers als Virginia Woolf in de literatuur, Walter Benjamin in de filosofie, Karl Barth in de theologie, Claude Lévi-Strauss in de antropologie en Dipesh Chakrabarty in de geschiedwetenschap.

Hoewel geen van deze auteurs in *Historiezucht* ter sprake komt, laat Marita Mathijsens nieuwste boek zich lezen als een felle reactie op hun ‘weg met de geschiedenis naar negentiende-eeuws model!’ ‘Fel’ is misschien niet de beste karakterisering van een studie die vlot verhalend, enthousiast en onderhoudend is geschreven. Mathijsen is ook niet fel in de zin dat ze met collega’s de degens kruist over een controversiële theorie of interpretatie. Maar wie nagaat wat voor een houding

Mathijssen aanneemt tegenover haar object van studie – iets deftiger gezegd: wat voor een subjectpositie zij betreft – kan niet anders dan concluderen dat zij zich krachtig distantieert van elk modernistisch of postkoloniaal verzet tegen Europa's negentiende-eeuwse historische cultuur. Beslist werpt ze zich op als *liefhebber* van de negentiende eeuw. *Historiezucht* is een met passie en overtuiging geschreven ode aan de negentiende-eeuwse Nederlandse historische cultuur.

Deze ode neemt primair de vorm aan van een evocatie. Mathijssen wil invoelbaar maken hoe het verleden in de negentiende eeuw 'ontdekt' werd en wat deze ontdekking met mensen deed. Daartoe wandelt ze met Jacob van Lennep en Dirk van Hogendorp over het Nederlandse platteland, stapt ze een negentiende-eeuws museum binnen, bezoekt ze het Amsterdams Gymnasium (het latere Barlaeus) waar ze Willem Hofdijk over Maurits en Oldenbarneveldt hoort doceren en bladert ze door een schoolboek uit 1855 om te zien hoe Jan van Schaffelaar heroïsch van de Barneveldse toren sprong. Daarbij hanteert Mathijssen typisch negentiende-eeuwse stijlmiddelen als fictieve dialogen tussen een boer en zijn vrouw die de stenen in hun akker leren zien als restanten van het kasteel van de heren van Egmond. Voeg daarbij de vele (kleuren)illustraties die het boek opluisteren, en het is duidelijk dat *Historiezucht* een feest is voor wie zich even in de negentiende eeuw wil wanen.

De dragende gedachte van Mathijssens boek is dat het verleden in deze negentiende eeuw 'gedemocratiseerd' werd – een losjes gebruikte term die verwijst naar onder andere kwantitatieve groei ('Het aantal actieve geschiedbeoefenaars nam evenredig toe met het aantal passieve geschiedliefhebbers'), kwalitatieve uitbreiding (geschiedenis werd een thema in de literatuur, de schilderkunst, de architectuur en de muziek) en publieke toegankelijkheid van het verleden (musea stelden de gewone man of vrouw in staat prerafaëlitische kunst met eigen ogen te aanschouwen). Al legt Mathijssen niet uit of deze democratisering een *top-down* proces was, zoals verondersteld in liberaal-burgerlijke noties van 'beschaving' en 'volksopvoeding', en/of dat ze werd aangejaagd door een toenemende vraag van burgers, het resultaat was niettemin dat het verleden voor het eerst in de geschiedenis 'algemeen cultuurgoed' werd.

Hier doet Mathijssen overigens wel een beroep op het vertrouwen van haar lezers, want aan een vergelijking met de zeventiende of achttiende eeuw, die zou moeten uitwijzen dat burgers in het *ancien régime* minder in het verleden waren geïnteresseerd dan hun negentiende-eeuwse nazaten, waagt zij zich niet. Het wachten is dus nog op iemand die deze vergelijking ter hand neemt, in een kritische toetsing van Reinhart Koselleck-achtige moderniseringstheorieën, en daarbij zo mogelijk scherp onderscheidt tussen uiteenlopende vormen die interesse in het verleden kan aannemen – of zelfs tussen uiteenlopende *verledens* waartoe mensen zich kunnen verhouden. Net zoals twintigste-eeuwse 'antihistoristen' geen desinteresse in het verleden kan worden verweten – hun bezwaren richtten zich slechts op de specifieke *manieren* waarop het verleden in de negentiende eeuw werd gerepresenteerd – zouden vroegmoderne

burgers wel eens hun eigen, voor negentiende-eeuwers minder herkenbare vormen van historisch besef kunnen hebben gehad.

Trouwens, ook in de negentiende eeuw is wat dit betreft meer variatie te vinden dan Mathijsen suggereert. Naast alle liberale protestanten die haar boek bevolken, telde Nederland in 1849 niet minder dan 38,3 procent katholieken, die hun eigen redenen hadden om sterk in het verleden te zijn geïnteresseerd. Al noemt Mathijsen de katholieke schrijver Joseph Alberdingk Thijm in verband met de 'in-stand-houding onzer monumenten' waarvoor deze in 1848 pleitte, aan de weemoed naar de Middeleeuwen die spreekt uit *novelles* als *De organist van den Dom* gaat zij voorbij. Ook zwijgt ze over het gezag van 'oude schrijvers' onder gereformeerde piëtisten – een vorm van *Vergangenheitsbetrachtung* die, hoe afwijkend ook van liberaal-protestantse modellen, past bij Mathijsens democratiseringsthese, getuige alleen al de tientallen herdrukken in het fonds van Jan Hendrik Maatjes, die vroegmoderne religieuze teksten binnen het bereik van minder vermogende negentiende-eeuwse gereformeerden brachten.

Hoe dan ook, *Historiezucht* is een meeslepend boek van een bezielde verteller. Nog niet eerder verscheen in het Nederlandse taalgebied een studie waarin historisch onderzoek naar negentiende-eeuwse historische culturen zó toegankelijk en samenhangend wordt gepresenteerd. Als zodanig zou *Historiezucht* ook in het academisch onderwijs nuttige diensten kunnen bewijzen – als vertrekpunt, bijvoorbeeld, voor een tweedejaars werkcollege over negentiende-eeuwse historische cultuur. Als de studenten dan ook maar kritisch aan het denken worden gezet, omdat de subjectpositie van de bewonderaar overtuigender wordt naarmate zij nadrukkelijker met andere subjectposities in gesprek wordt gebracht.

Herman Paul, Universiteit Leiden